

ROMANTYZM

WPROWADZENIE DO EPOKI

ROMANTYZM		
<p>Źródła, wzory, inspiracje</p> <ul style="list-style-type: none"> Antyk grecki: Prometeusz (inspiracją prometeizmu) Biblia: Mesjasz (inspiracją mesjanizmu), Bóg-Stwórca Średniowiecze: Dante, kultura rycerska, romanizm, gotyk Renesans elżbietański: William Szekspir Barok: mistycyzm Orient (Bliski Wschód): odwołania do kultury arabskiej, tajemniczość, cudowność, fascynacja innością, tym, co egzotyczne Kultura ludowa, folklor: obrzędy religijne, wierzenia, baśniowość, kultura oralna (gawędy), ludowa mądrość, styl życia zgodny z rytmem natury <p>Słowa kluczowe bunt, powstanie, niewola, naród, bohater, miłość, cierpienie, indywidualizm, wyobcowanie, ludowość, natura, Bóg, natchnienie, duchy, ekstaza, mistycyzm, wolność, poświęcenie, intuicja, uczucie, podróż</p>	<p>Ramy czasowe</p> <ul style="list-style-type: none"> Europa: 1789–1848 (od Wielkiej Rewolucji Francuskiej do Wiosny Ludów) Polska: 1822–1864 (od wydania pierwszego tomu Poezji przez Adama Mickiewicza do klęski powstania styczniowego) <p>Dewiza epoki „Miej serce i patrzaj w serce!” – fragment Romantyczności Adama Mickiewicza</p> 	<p>Nazwa epoki</p> <p>Termin romantyzm pochodzi od francuskiego słowa romantisme, z łac. romanticus ‘niezwykły’ lub romanus ‘romański’.</p> <p>Terminem lingua romana ‘język rzymski’ określano nie klasyczną łacinę, ale język prowincji rzymskich, w którym ta łacina mieszała się z językami galickimi i germańskimi. Pisano w nim utwory nazywane romancami (albo romansami), przedstawiające zazwyczaj niezwykle, fantastyczne przygody. Określenia romantyczny używano początkowo w odniesieniu do tych utworów, a później – także do podobnych dzieł (np. dramatów Szekspira). Ponieważ fascynowały one artystów z przełomu XVIII i XIX w., zaczęto nazywać ich romantykami, a całą epokę – romantyzmem.</p> <p>←</p> <p><i>Caspar David Friedrich, Dwaj mężczyźni kontemplujący księżyc, ok. 1819–1820</i></p>
<p>Centra kulturalne</p> <ul style="list-style-type: none"> Niemcy (okres burzy i naporu) Anglia (twórczość George’a Gordona Byrona i Waltera Scotta)	<p>Światopogląd</p> <ul style="list-style-type: none"> indywidualizm subiektywizm intuicjonizm	<p>Historia</p> <ul style="list-style-type: none"> Wielka Rewolucja Francuska klęska Napoleona i kongres wiedeński Wiosna Ludów

- Francja: Paryż jako ośrodek polskiej kultury emigracyjnej
- Ziemie polskie: Warszawa, Wilno

Początki romantyzmu są związane z okresem burzy i naporu (niem. Sturm und Drang) w Niemczech. To tam ukazały się utwory, które miały ogromny wpływ na całą europejską literaturę romantyczną, np. Cierpienia młodego Wertera Johanna Wolfganga Goethego i Zbójcy Friedricha Schillera (Gustaw w IV części Dziadów określił je jako „książki zbójeckie”, które zmieniły jego sposób postrzegania świata i miłości).

- Drugim ośrodkiem, z którego idee romantyczne przenikały do innych krajów europejskich, była Anglia, gdzie działali George Gordon Byron i Walter Scott.
- Mniejszy wpływ na literaturę i kulturę miała w tej epoce Francja.
- Dla Polaków ważnym centrum kulturalnym pozostawały Warszawa i Wilno.
- Po klęsce powstania listopadowego, gdy nastąpił czas Wielkiej Emigracji, ośrodkiem polskiej kultury stał się także Paryż. Tam zamieszkali m.in.: Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki, Cyprian Kamil Norwid, Fryderyk Chopin. W swym pałacu (Hotel Lambert) książę Adam Jerzy Czartoryski stworzył siedzibę stronnictwa konserwatywnego.

- irracjonalizm
- spirytualizm
- metafizyka

Wzorce osobowe

- powstaniec
- buntownik
- patriota spiskowiec
- szaleniec
- pielgrzym
- poeta wieszcz
- nieszczęśliwy kochanek
- człowiek z ludu

Sentencje, złote myśli

- „Nasz naród jak lawa, / Z wierzchu zimna i twarda, sucha i plugawa; / Lecz wewnętrznego ognia sto lat nie wyziębi, / Plwajmy na tę skorupę i zstąpmy do głębi” – Adam Mickiewicz
- „Czucie i wiara silniej mówią do mnie / Niż mędrca szkiełko i oko” – Adam Mickiewicz
- „Młodości, ty nad poziomy wylatuj, a okiem słońca / Ludzkości całe poziomy przenikaj z końca do końca” – Adam Mickiewicz
- „Szczęścia w domu nie znalazł, bo go nie było w ojczyźnie” – Adam Mickiewicz
- „Lecz zaklinam – niech żywi nie tracą nadziei / i przed narodem niosą oświaty kaganiec; / A kiedy trzeba, na śmierć idą po kolei, / jak kamienie przez Boga rzucone na szaniec” – Juliusz Słowacki

- powstania: listopadowe, styczniowe

KALENDARIUM EPOKI

Polska	Europa i Ameryka
1822 wydanie w Wilnie pierwszego tomu Poezji Adama Mickiewicza	1789 wybuch Wielkiej Rewolucji Francuskiej
1829 koronacja cara Mikołaja I na króla Królestwa Polskiego	1815 klęska Napoleona, postanowienia kongresu wiedeńskiego
1830–1831 powstanie listopadowe	1825 powstanie dekabrystów w Rosji
1846 powstanie chłopskie Jakuba Szeli w Galicji (rabacja chłopska)	1846–1848 Wiosna Ludów w Europie
1863–1864 powstanie styczniowe	1861–1865 wojna secesyjna w Stanach Zjednoczonych
1864 carskie uwłaszczenie chłopów w Królestwie Polskim	

Nauka i technika

- teoria ewolucji (Charles Darwin)
- wynalazki: telegraf, kolej, parowiec, lampa naftowa

Instytucje na ziemiach polskich

SZKOLNICTWO

Ważną rolę w rozwoju polskiego romantyzmu odegrał Uniwersytet Wileński, który w latach 1803–1832 przeżywał okres swojej świetności. Był wówczas największą szkołą wyższą w całym cesarstwie rosyjskim i cieszył się dużą autonomią. Językiem wykładowym pozostał polski. Pracowali tam sławni uczeni, jak: Jan i Jędrzej Śniadeccy, Joachim Lelewel. Uniwersytet Wileński ukończyli m.in. Adam Mickiewicz i Juliusz Słowacki. Na uczelni działały tajne związki studenckie (**Filomaci, Filareci, Promieniści**).

SALONY LITERACKIE

Duże znaczenie w życiu kulturalnym miały w okresie romantyzmu salony literackie organizowane na wzór francuski. Słynni naśladowcy tej mody to Salomea Słowacka-Bécu w Wilnie, a w Warszawie – Nina Łuszczewska (Deotyma) oraz gen. Wincenty Krasiński. Salon prowadzony przez Krasińskiego, ojca Zygmunta, został opisany w III cz. Dziadów w scenie Salon warszawski.

CENZURA

W zaborze rosyjskim działała cenzura prewencyjna. Oznaczało to, że każda publikacja wychodząca drukiem musiała być najpierw zaakceptowana przez urzędnika-cenzora. Z tego powodu, zwłaszcza

- „Chodzi mi o to, aby język giętki / Powiedział wszystko, co pomyśli głowa” – Juliusz Słowacki
- „Cokolwiek będzie, cokolwiek się stanie, / Jedno wiem tylko: sprawiedliwość będzie, / Jedno wiem tylko: Polska zmartwychwstanie” – Zygmunt Krasiński
- „Polska jest ostatnie na globie społeczeństwo, a pierwszy na planecie naród” – Cyprian Norwid
- „Odpowiednie dać rzeczy słowo” – Cyprian Norwid
- „Przeszłość – jest to dziś, tylko cokolwiek dalej” – Cyprian Norwid

<p>po upadku powstania listopadowego, wiele utworów (np. <i>Kordian</i> Juliusza Słowackiego, <i>Dziady</i> Adama Mickiewicza) nie mogło być drukowanych na terenie zaboru rosyjskiego. Książki i czasopisma konspiracyjnie przywożono z zagranicy. W zaborze pruskim istniała cenzura represyjna. Odpowiedzialność za każdą publikację ponosił wydawca. Jeśli okazywała się nieprawomyślna, była konfiskowana, a wydawcę skazywano na zapłacenie wysokiej grzywny lub na karę więzienia.</p>		
<p>Najważniejsze gatunki literackie ballada, powieść poetycka, poemat dygresyjny, epos, dramat romantyczny</p> <p>Styl</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ romantyczny <p>Ważne pojęcia</p> <p>prowidencjalizm, indywidualizm, mesjanizm, winkelriedyzm, prometeizm, walenrodizm, orientalizm, poeta wieszcz, werteryzm, bajronizm, bohater romantyczny, miłość romantyczna, oniryzm, martyrologia, metafizyka, synkretyzm</p>	<p>Wybitni twórcy i ich dzieła</p> <p>Literatura obca</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Johann Wolfgang Goethe, <i>Cierpienia młodego Wertera</i>, <i>Faust</i>, <i>Król Olch</i> ▪ George Gordon Byron, <i>Giaur</i>, ▪ Friedrich Schiller, <i>Zbójcy</i> <p>Literatura polska</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Adam Mickiewicz, <i>Oda do młodości</i>, <i>Romantyczność</i>, <i>Konrad Wallenrod</i>, <i>Grażyna</i>, <i>Dziady</i>, <i>Pan Tadeusz</i> ▪ Juliusz Słowacki, <i>Kordian</i>, <i>Testament mój</i>, <i>Grób Agamemnona (fragment poematu dygresyjnego)</i>, <i>Podróż do Ziemi Świętej z Neapolu</i>, <i>Beniowski</i> ▪ Zygmunt Krasiński, <i>Nie-Boska komedia</i> ▪ Cyprian Kamil Norwid, <i>Fortepian Szopena</i>, <i>Promethidion</i>, <i>Bema pamięci żałobny rapsod</i> ▪ Aleksander Fredro, <i>Zemsta</i>, <i>Śluby panieńskie</i>, <i>Damy i huzary</i>, <i>Pan Geldhab</i>, <i>Mąż i żona</i>, <i>Dożywocie</i>, <i>Pan Jowialski</i> 	<p>Ważne motywy</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ bunt, walka, powstanie ▪ ojczyzna, naród ▪ wybitna jednostka ▪ wolność, rewolucja ▪ miłość, cierpienie ▪ natura ▪ Orient ▪ ludowość ▪ podróż, pielgrzym ▪ poezja, poeta wieszcz ▪ historia

François Rude, *Marsylianka* (Wymarsz ochotników w 1792 r.), 1833–1835

ŚWIATOPOGLĄD

GŁÓWNE IDEE ROMANTYZMU

Romantyczny światopogląd nie opierał się na jednym spójnym systemie filozoficznym, a myśliciele tego okresu często wykorzystywali do przedstawienia swych poglądów teksty o charakterze literackim i publicystycznym.

- Niemal wszyscy odrzucali oświeceniowy racjonalizm i empiryzm, kwestionowali istnienie prawd obiektywnych i powszechnie obowiązujących, niezmiennych wartości moralnych.
- Zarówno w filozofii, jak i w sztuce panował subiektywizm. Liczyły się jedynie sądy indywidualne, a wszystkie one mogły być uznane za równoprawne.

- Romantyczni myśliciele uważali, że otaczający świat jest niedostępny rozumowemu poznaniu (irracjonalizm), a rzeczywistość ma charakter metafizyczny. Dotarcie do istoty rzeczy jest zatem możliwe tylko poprzez intuicję, instynkt oraz uczucia.
- Postulowano prymat ducha nad materią (spirytualizm).

Johann Heinrich Füssli, *Nocna mara*, 1781

IDEE POLSKIEGO ROMANTYZMU

DWA MODELE ROMANTYZMU

- **Model ogólnoeuropejski** – romantyzm uniwersalistyczny, w którym nacisk został położony na problemy filozoficzne, moralne i estetyczne.
- **Model specyficznie polski** – romantyzm narodowy, w którym dominują zagadnienia polityczne, narodowowyzwoleńcze i społeczne. Szlachecko-niepodległościowy rodowód polskiego romantyzmu decyduje o jego oryginalności. Polski patriotyzm romantyczny polegał na uczynieniu z idei ojczyzny sprawy osobistej, na utożsamieniu interesów narodowych z życiem jednostki.

POGLĄDY HISTORIOZOFICZNE POLSKICH ROMANTYKÓW

W twórczości polskich autorów – z uwagi na specyfikę romantyzmu narodowego – często pojawiały się refleksje dotyczące filozofii dziejów i czynników wpływających na historię.

- **Prowidencjalizm** (łac. providentia ‘opatrność’) – przekonanie, że wszystko, co dzieje się w świecie, jest skutkiem woli Boga i przebiega zgonie z boskim planem, którego nie mogą zmienić działania człowieka. Przykładem może być *Nie-Boska komedia* Zygmunta Krasińskiego.
- **Mesjanizm** – przekonanie, że jakaś jednostka (mesjanizm jednostkowy) lub/i jakiś naród (mesjanizm zbiorowy) są powołani (wybrani przez Boga) do realizacji specjalnej misji w dziejach świata. Koncepcja rozwinęła się po klęsce powstania listopadowego jako próba wytłumaczenia cierpienia narodu polskiego. Było ono zamierzone przez Boga, Polska jest bowiem narodem wybranym, ma cierpieć tak jak Chrystus, by w świecie zapanował etyczny

ład. Podobnie jak zmartwychwstał Chrystus, Polska odrodzi się jako mocarstwo. W III części Dziadów Adama Mickiewicza ilustracją mesjanizmu jest Widzenie Księdza Piotra.

- **Winkelriedyzm** – postawa człowieka (lub narodu) poświęcającego własne życie, by dać innym szansę cieszenia się wolnością. Idea, nawiązująca do losów szwajcarskiego rycerza Winkelrieda, miała być przeciwwagą dla mesjanizmu (nie należy czekać na mesjasza, lecz walczyć). Hasło „Polska Winkelriedem narodów” pojawiło się w Kordianie Juliusza Słowackiego.
- **Prometeizm** – nawiązanie do losów mitycznego Prometeusza; postawa indywidualistycznego buntu przeciw Bogu, siłom natury i skrępowaniu wolności ludzkiego ducha oraz poświęcenia się, a także samotnego cierpienia za idee i szczęście ludzkości. Przykładem może być postawa Konrada z III części Dziadów Adama Mickiewicza.
- **Walenrodyzm** – postawa człowieka, który poświęca życie słusznej walce z wrogiem ojczyzny, ale w swoim działaniu ucieka się do metod moralnie nagannych: podstępu i zdrady. Przykładem literackim jest Konrad Wallenrod z powieści poetyckiej Adama Mickiewicza o tym samym tytule.

Horace Vernet, *Polski Prometeusz*, 1831

ROMANTYCZNE DZIEŁA PROGRAMOWE, MANIFESTY

Romantyzm przyniósł wiele dzieł programowych o charakterze manifestów. Działo się tak przede wszystkim dlatego, większość artystów miała ambicje wyznaczać nowe drogi i zadania twórczości.

Najważniejszym manifestem romantyzmu polskiego jest ballada *Romantyczność*, otwierająca pierwszy tom *Poezji* (1822) Adama Mickiewicza. Poeta rehabilituje świat marzeń, wyobrażeń, wierzeń, snów i przekonuje, że ludzkim życiem bardzo często rządzi uczucie, a nie rozum. Z szacunkiem odnosi się do ludowych wierzeń, które klasycy nazywają zabobonami. W postaci racjonalnego mędrca ze szkiełką karykaturuje profesora Jana Śniadeckiego, krytyka idei romantyzmu w słynnym sporze klasyków z romantykami (1818–1830).

Antoni Kurzawa, *Mickiewicz budzący geniusza poezji*, 1889

SPORY ARTYSTYCZNE

Romantyzm przyniósł tak odmienny od oświeceniowego światopogląd i tak różne koncepcje sztuki, że siłą rzeczy musiało dojść do sporów między obrońcami porządku starego, klasycznego a zwolennikami porządku nowego.

że

- W Królestwie Polskim polemiki zainicjował rozprawą *O klasycyzmie i romantyzmie* (1818) **Kazimierz Brodziński**, profesor uniwersytetu, poeta i historyk. Akceptował on sentymentalne cechy literatury romantycznej, krytycznie odnosił się zaś do tajemniczości, fantastyki, grozy, fascynacji średniowieczem.
- Rok później profesor Uniwersytetu Wileńskiego **Jan Śniadecki** opublikował rozprawę *O pismach klasycznych i romantycznych*, w której określił romantyzm jako „szkołę zarazy i zdrady” i druzgocącej krytyce poddał irracjonalizm utworów romantycznych oraz odejście w nich od wszelkich zasad klasycznego ładu.
- Kolejne odsłony tego sporu klasyków z romantykami nastąpiły po wydaniu przez Mickiewicza debiutanckiego tomu poezji poprzedzonego przedmową O poezji romantycznej. Klasycy wyśmiewali wręcz utwory zamieszczone w tym tomie. Podobnie przyjęte zostały Sonety krymskie. Jeden z czołowych klasyków, Kajetan Koźmian, taką wystawił im opinię:
 [...] paskudztwo. Nie wiem, co w nich można znaleźć dobrego; wszystko bezecne, podłe, brudne, ciemne; wszystko może krymskie, tureckie, tatarskie, ale nie polskie. [...]
 Mickiewicz jest półgłówek, wypuszczony ze szpitala szalonych, który na przekór dobremu smakowi i rozsądkowi gmatwaniną słów niepojętego języka niepojęte i dzikie pomysły baje¹.
¹Fragment listu Kajetana Koźmiana z marca 1827 r. za: Lucjan Siemieński, *Obóz klasyków*, „Ziarno”, Warszawa 1910.
- Mickiewicz dał klasykom odprawę dopiero w przedmowie do petersburskiego wydania swoich wierszy w roku 1829. W rozprawie, zatytułowanej O krytykach i recenzentach warszawskich, dowiódł, że nie są oni w stanie zrozumieć ducha nowych czasów.
- Na koniec epoki wyznawcy ideałów romantycznych, dla których młodość i bunt były niezwykle ważne, zostali przez kolejne pokolenie nazwani „starymi”.

GATUNKI LITERACKIE

Liryka	Epika	Dramat
<ul style="list-style-type: none"> ▪ pieśń ▪ hymn ▪ oda ▪ list poetycki ▪ sonet ▪ rapsod 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ epopeja ▪ bajka ▪ powieść (różne odmiany gatunkowe, np. powieść epistolarna, powieść historyczna, powieść gotycka) ▪ baśń ▪ gawęda szlachecka 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ tragedia ▪ komedia ▪ farsa
Gatunki synkretyczne <ul style="list-style-type: none"> ▪ dramat romantyczny ▪ ballada ▪ powieść poetycka ▪ poemat dygresyjny 		

GATUNKI SYNKRETYCZNE

Synkretyzm – łączenie w jedną całość różnych elementów.

SYNKRETYZM RODZAJOWY

Przejawia się występowaniem w utworze elementów charakterystycznych dla dwóch albo trzech rodzajów literackich:

- liryki – wyrażanie emocji, zastosowanie formy monologu lirycznego, nasycenie wypowiedzi środkami artystycznymi,
- epiki – obecność narratora, fabuły,
- dramatu – wprowadzanie partii dialogowych.

Jako przykład synkretyzmu można wskazać prozę poetycką, do której zaliczamy utwory prozaiczne, często zawierające prostą fabułę, ale napisane językiem typowym dla poezji. Występują w niej takie elementy, jak rytmizacja wypowiedzi, liczne metafory, epitety, chwytły retoryczne itp. (zob. [opowiadania Brunona Schulza](#)).

SYNKRETYZM GATUNKOWY

Polega na przenikaniu się w utworze cech charakterystycznych dla różnych gatunków literackich. Przykładem może być [Pan Tadeusz](#) Adama Mickiewicza – epepeja, która ma także cechy romansu, baśni, sielanki czy komedii.

Niekiedy fragmenty o innych cechach gatunkowych są wyraźnie wyodrębnione spośród reszty tekstu, stanowią np. wypowiedź bohatera (w ten sposób w III części *Dziadów* pojawia się bajka).

Obecność gatunków synkretycznych (inaczej gatunków mieszanych) jest wyraźnie widoczna w literaturze romantyzmu. Ich powstawanie i powszechne wykorzystywanie wiąże się z zerwaniem z poetyką normatywną, która określała m.in. zasady czystości gatunkowej.

NAJWAŻNIEJSZE GATUNKI SYNKRETYCZNE ROMANTYZMU

BALLADA

Gatunek łączący w sobie elementy zarówno liryczne, epickie, jak i dramatyczne. Jest to wierszowana opowieść, dla której charakterystyczne są:

- szkicowa fabuła (zwykle dotycząca jednego ważnego wydarzenia);
- nastrój grozy i tajemniczości (typowe elementy scenerii to noc, las, pustkowie, cmentarz itp.);
- stylizowani bohaterowie;
- niezwykłość ukazanych wydarzeń (elementy fantastyki, np. oprócz ludzi pojawiają się rusałki, upiory czy duchy zmarłych);
- zsubiektywizowana narracja (narrator przyznający się do niewiedzy, dziwiący się przedstawianemu światu);
- tematyka zaczerpnięta z wierzeń ludowych czy podań historycznych.

Gatunek ten uprawiali m.in. Johann Wolfgang Goethe (Król olch), Friedrich Schiller (Rękawiczka), a w literaturze polskiej – Adam Mickiewicz (Świtez, Świtezianka, Lilie, Rybka). [Zobacz przykład](#)

Moritz von Schwind, ilustracja do ballady Johanna Wolfganga Goethego Król olch, 1860

DRAMAT ROMANTYCZNY

Ta odmiana dramatu powstała w pierwszej połowie XIX w. w opozycji do reguł dramaturgii antycznej i klasycystycznej. Twórcy [dramatów romantycznych](#) często wprowadzali do tekstu elementy liryczne (utwory poetyckie umieszczone między aktami dramatu lub wplecione w jego strukturę, np. Do przyjaciół Moskali czy Improwizacja w III części Dziadów) i epickie (dłuższe opowieści, np. opowieść o Cichowskim w III części Dziadów).

SZTUKA I LITERATURA ROMANTYZMU

Cechy romantyzmu to: integracja sztuk (synkretyzm, synteza), metafizyka, uczuciowość, dynamika, indywidualizm, kreacjonizm, historyzm. Artyści poszukują wzorów w różnych epokach, w twórczości ludowej i orientalnej, często stosując kompozycję otwartą, nie przestrzegając zasady decorum, łączą motywy świata rzeczywistego i nadprzyrodzonego.

CECHY SZTUKI ROMANTYZMU

Architektura	<ul style="list-style-type: none"> ▪ eklektyzm – kierunek łączący elementy i treści z różnych stylów, epok i kierunków artystycznych, np. pałac w Aleksandrowie Kujawskim ▪ historyzm: neoromanizm, neogotyck (gotycyzm), neoklasycyzm, np. zamek Ludwika II w Neuschwanstein (Bawaria) ▪ orientalizm, np. Royal Pavillon w Brighton (Anglia)
Architektura terenów zielonych	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ogród angielski – pozornie chaotyczna organizacja przestrzeni, unikanie symetrii i harmonii, tajemnicze zakątki, sztuczne ruiny, elementy orientalne, np. Arkadia koło Nieborowa
Malarstwo	<ul style="list-style-type: none"> ▪ nastrojowość, tajemniczość, bogactwo kolorystyki, kontrastowy światłocien ▪ dynamika kompozycji, niespokojna symbolika, odzwierciedlanie uczuć postaci ▪ tematyka historyczna, dramatyczne wydarzenia, konflikty; motywy baśniowe, nawiązanie do Dantego i Szekspira, sceny z życia ludu, motywy orientalne ▪ pejzaż dynamiczny i pełen grozy (drzewa targane wichrem, księżyc, cmentarz, noc, burza), romantyczne portrety na tle pejzażu <div data-bbox="421 675 878 1031"></div> <p data-bbox="421 1090 878 1198">Francisco Goya <i>Rozstrzelanie powstańców madryckich</i></p> <div data-bbox="996 663 1523 1031"></div> <p data-bbox="996 1090 1523 1198">Theodore Gericault, <i>Tratwa Meduzy</i></p> <div data-bbox="1615 659 2067 1021"></div> <p data-bbox="1615 1090 2067 1198">Eugène Delacroix, <i>Wolność wiodąca lud na barykady;</i></p>

Rzeźba

- dynamizm, odzwierciedlanie emocji na twarzach postaci
- operowanie alegorią i symbolem
- odwoływanie się do tematyki wolnościowej i rewolucyjnej

Przykłady: François Rude, Napoleon budzący się do nieśmiertelności

CO NAM ZOSTAŁO Z ROMANTYZMU

- Wielu badaczy podkreśla szczególne znaczenie romantyzmu dla polskiej kultury. Należy do nich m.in. Maria Janion. Jej zdaniem: Narodowi, który utracił swój byt państwowy, romantyzm ofiarował rozległą, niepodległą i niezależną krainę ducha, lecz nie poprzestawał na tym. Zbudował bowiem również wizję przyszłości: człowieka, Polski, ludzkości i wskazał drogi, które do niej prowadzą. W ten sposób romantyzm [...] przekraczał codzienną rzeczywistość niewoli i ocalał istnienie Polaków jako poszczególnych jednostek oraz Polski jako całości i wspólnoty duchowej.¹

¹Narodziny i rozwój nowoczesnej kultury polskiej, red. Jerzy Wojtowicz, Jerzy Serczyk, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1991.

- W Polsce powrotem do idei romantycznych jest neoromantyzm (przełom XIX/XX w.). Idee te ujawniały się zwłaszcza w trudnych momentach dziejowych (kampania wrześniowa, powstanie warszawskie). Romantyzm utrwalił widzenie patriotyzmu jako konieczności poświęcenia życia dla dobra ojczyzny.
- Dowodem żywotności literatury romantycznej mogą być np. wydarzenia z 1968 r., kiedy zdjęcie z afisza Dziadów Adama Mickiewicza w reżyserii Kazimierza Dejmka wywołało zamieszki studenckie i stało się bezpośrednią przyczyną wydarzeń Marca'68.
- W sztuce korzenie romantyczne mają m.in. surrealizm, Nowa Fala, realizm magiczny.
- Powraca się do romantycznych horrorów (Dracula, reż. Francis Ford Coppola, 1992), rekordy popularności biją filmy o nieszczęśliwym, niespełnionym uczuciu (np. Love story, reż. Arthur Hiller, 1970; Titanic, reż. James Cameron, 1997).
- We współczesnej polskiej literaturze do romantycznej tradycji buntu nawiązywali m.in. Rafał Wojaczek, Marek Hłasko, Andrzej Bursa, Edward Stachura.
- W języku są stale obecne słowa i pojęcia wywodzące się z romantyzmu, np. mędrca szkiełko i oko, ideał sięgnął bruku, mierzyć siły na zamiary, triada heglowska, duch dziejów, romantyczna miłość, naród wybrany, Polska Chrystusem narodów, werteryzm, bajronizm, prometeizm, mesjanizm, walenrodyzm.

PRZYKŁADY NAWIĄZAŃ I KONTYNUACJI

Literatura	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Eliza Orzeszkowa, <i>Nad Niemnem, Gloria victis</i> ▪ Henryk Sienkiewicz, <i>Latarnik</i> ▪ Bolesław Prus, <i>Lalka</i> ▪ Stefan Żeromski, <i>Syzyfowe prace</i>, ▪ Stanisław Wyspiański, <i>Wesele</i>, ▪ Witold Gombrowicz, <i>Ferdydurke</i> ▪ Krzysztof Kamil Baczyński, <i>Historia</i> ▪ Aleksander Kamiński, <i>Kamienie na szaniec</i> ▪ Władysław Broniewski, <i>Ballady i romanse, Wnukowi, Do umarłej</i> ▪ John Ronald Reuel Tolkien, <i>Władca Pierścieni</i> ▪ Clive Staples Lewis, <i>Opowieści z Narnii</i>
Architektura	<ul style="list-style-type: none"> ▪ W neogotyckim pałacu w Opinogórze znajduje się Muzeum Romantyzmu
Muzyka	<ul style="list-style-type: none"> ▪ konkursy szopenowskie ▪ Jacek Kaczmarski, <i>Ostatnie dni Norwida, Spotkanie z Wallenrodem, Starość Piotra Wysockiego, Mury</i> ▪ Leonard Cohen – autor i wykonawca romantycznych ballad
Teatr	<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="margin-left: 20px;"> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Dramaty romantyczne, a także komedie Aleksandra Fredry to żelazny repertuar polskich teatrów <p>Przedstawienie <i>Kordiana</i> w reż. Jana Englerta, Teatr Telewizji, Warszawa 1994</p> </div> </div>
Film	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Frankenstein</i>, reż. James Whale, 1931 ▪ <i>Buntownik bez powodu</i>, reż. Nicholas Ray, 1955 ▪ <i>Lawa. Opowieść o „Dziadach” Adama Mickiewicza</i>, reż. Tadeusz Konwicki, 1989 ▪ <i>Wichrowe wzgórza</i>, reż. Peter Kosminsky, 1992 ▪ <i>Frankenstein</i>, reż. Kenneth Branagh, 1994 ▪ <i>Rozważna i romantyczna</i>, reż. Ang Lee, 1995 ▪ <i>Pan Tadeusz</i>, reż. Andrzej Wajda, 1999 ▪ <i>Chopin. Pragnienie miłości</i>, reż. Jerzy Antczak, 2002 ▪ <i>Zemsta</i>, reż. Andrzej Wajda, 2002 ▪ <i>Duma i uprzedzenie</i>, reż. Joe Wright, 2005

ROLA TWÓRCY I TWÓRCZOŚCI

- Romantyzm to okres skrajnego indywidualizmu. Twórca jest wolny – jego wyobraźnia, fantazja nie mogą mieć żadnych ograniczeń.
- Twórczość to czysta kreacja, wizja, mieszanie świata rzeczywistego ze światem fantastycznym, odwoływanie się do snu (koszmary senne), marzenia.
- Motorem działania twórcy i stworzonego przez niego bohatera jest najczęściej bunt przeciw zastanej rzeczywistości, normom, zasadom, konwenansom. Artyści przedstawiają silne uczucia, bohaterów egzaltowanych, targanych namiętnościami, skłonnych do bezgranicznych poświęceń.
- Upowszechnia się model twórcy egotyka (łac. ego 'ja'), upojonego własną wielkością, przekonanego o boskim pochodzeniu swego talentu, pragnącego być wyrazicielem uczuć i tęsknot całego narodu. Wielu artystów wierzy w zdolność przepowiadania przyszłości (poeta wieszcz), w możliwość kontaktowania się ze światem nadprzyrodzonym. Poeci często posiadają dar improwizacji – wygłaszania, bez wcześniejszych przygotowań, długich wierszowanych monologów.

BOHATEROWIE ROMANTYCZNI

Poeta wieszcz – artysta, geniusz, duchowy przywódca narodu, charyzmatyk, indywidualista, człowiek o niezwykłej mocy, potrafiący przewidywać przyszłość, wadzący się z Bogiem (Adam Mickiewicz, III część Dziadów)
Buntownik – czasami zbrodniarz, mściciel, skłócony ze światem, zdeterminowany w dążeniu do celu (George Gordon Byron, Giaur)
Powstaniec – bohater godzący się na ofiarę życia w imię ojczyzny, niezłomny, wytrwały (Adam Mickiewicz, Reduta Orzona, Śmierć pułkownika; Juliusz Słowacki, Sowiński w okopach Woli)
Spiskowiec – patriota dla dobra ojczyzny przekraczający granice etyczne (Adam Mickiewicz, Konrad Wallenrod; Juliusz Słowacki, Kordian)
Pielgrzym – człowiek poszukujący swego miejsca na ziemi, osamotniony wygnaniec tęskniący za ojczyzną (Adam Mickiewicz, Sonety krymskie; Juliusz Słowacki, Smutno mi, Boże!)
Nieszczęśliwy kochanek – człowiek wrażliwy, napiętnowany śmiercią, delikatny, zatopiony w marzeniach, próbujący popełnić samobójstwo, szukający przyczyn własnego nieszczęścia (Johann Wolfgang Goethe, Cierpienia młodego Wertera; Adam Mickiewicz, IV część Dziadów)
Szaleniec – człowiek przeżywający stany szału, obłędu, oderwany od rzeczywistości, nadwrażliwy samotnik, zatopiony w marzeniach lub wspomnieniach, doznający iluminacji, olśnień, popadający w przeciwstawne stany – ekstazy i apatii (Adam Mickiewicz, IV część Dziadów, Romantyczność)
Postać z ludu – człowiek prosty, prawy, wierzący w świat fantastycznych istot i duchów, wierny tradycji (Adam Mickiewicz, Ballady i romanse, II część Dziadów)
Prześladowca – car, jego zausznicy, zdrajcy ojczyzny (Adam Mickiewicz, III część Dziadów)

WERTERYZM

Model postawy nawiązujący do Wertera, bohatera powieści Johanna Wolfganga Goethego Cierpienia młodego Wertera (1774). Charakteryzuje się wybujałą uczuciowością, widzeniem świata przez pryzmat marzeń i poezji, niezgodą na konwencje obyczajowe i normy moralne, pesymizmem, poczuciem bezcelowości życia, bólem istnienia prowadzącym do samobójstwa.

PRZEMIANA WEWNĘTRZNA

W polskiej literaturze romantycznej bohaterowie często przechodzą przemianę wewnętrzną. Zazwyczaj jest to droga od doświadczeń osobistych, poszukiwania szczęścia – także w miłości – do poświęcenia się dla ojczyzny.

MOTYWY

- walka (Adam Mickiewicz, III część *Dziadów*)
- wolność (Juliusz Słowacki, Hymn [Bogarodzico, Dziewico!...])
- miłość (Adam Mickiewicz, IV część *Dziadów*)
- bunt (Adam Mickiewicz, Oda do młodości)
- natura (Adam Mickiewicz, Sonety krymskie)
- Orient – Bliski Wschód (Adam Mickiewicz, Sonety krymskie)
- ludowość (Adam Mickiewicz, *Romantyczność*, *Świtez, Świtezianka*)
- **podróż** (Juliusz Słowacki, Hymn [Smutno mi, Boże...])
- pielgrzym (Adam Mickiewicz, Stepy akermańskie)
- wieszcz (Adam Mickiewicz, III część *Dziadów*)
- historia (Zygmunt Krasiński, *Nie-Boska komedia*)
- ojczyzna (Adam Mickiewicz, III część *Dziadów*)
- naród (Adam Mickiewicz, III część *Dziadów*)

LITERATURA POLSKA

Autor	Przykładowe dzieła
Adam Mickiewicz	<i>Oda do młodości</i> (manifest młodego pokolenia), <i>Romantyczność</i> (ballada programowa), <i>Konrad Wallenrod</i> (powieści poetyckie), <i>Dziady</i> (dramat romantyczny), <i>Pan Tadeusz</i> (epopeja narodowa)
Juliusz Słowacki	<i>Kordian</i> (dramat romantyczny), <i>Testament mój</i> (liryk), <i>Grób Agamemnona</i> (fragment poematu dygresyjnego <i>Podróż do Ziemi Świętej z Neapolu</i>),
Zygmunt Krasiński	<i>Nie-Boska komedia</i> (dramat)
Cyprian Kamil Norwid	<i>Fortepian Szopena</i> (liryk), <i>Promethidion</i> (programowy traktat wierszem o sztuce i pracy), <i>Bema pamięci żałobny rapsod</i> (liryk)
Józef Ignacy Kraszewski	<i>Stara baśń</i> (powieść)
Aleksander Fredro	<i>Zemsta</i> (komedia)

